

A neokonfucianizmus hatása a nőkre és reprezentációjukra a dél-koreai történelmi filmekben

Belovári Anita*

Abstract **The impact of neo-Confucianism on women and their representation in South Korean historical films.** The theme of my study is to review the changes in the depictions of women in the sageuk genre and to explore the possible causes of these changes. Sageuk is a term widely used for traditional Korean historical film. The genre is currently enjoying a renaissance and is a major pillar of the worldwide spread of South Korean cultural influence. It has a century-long history and has been shaped by the social changes of which it is a sensitive reflection. Social transformation could be explored in many areas, but in the case of Korea, because of its historical traditions, the modifications of women's roles and their representations in cultural reflection provide a particularly interesting field of study. For centuries, the country's history has been influenced by a neo-Confucianist system of norms, which has placed women at an exceptional disadvantage in a thoroughly patriarchal society, even by international standards. The modernisation of the 20th century brought rapid changes, but the nature of the norm means that tradition still influences social mentality, albeit to varying degrees, and is therefore an interesting area for investigation. I will discuss Korean history, then narrow down to the history of women, including feminism, the history of film and genre in the country, and of course the processes that have shaped the present.

Keywords South Korea, women, sageuk – historical films, neo-Confucianism, history

Bevezetés

Vizsgálódásaim kiindulópontjául egyszerű kérdés szolgált: alkalmas-e a tömegkultúra, arra, hogy érzékenyen ábrázolja a társadalmi állapotokat, visszatükrözze az abban végbement változásokat, és ezekkel alkalmasint további változásokat idézzon elő. Sharon Smith szerint – és ezzel nehéz vitatkozni – a média és társadalom viszonya kétirányú, a média tükrözi a társadalmi attitűdöket, és azáltal, hogy megjeleníti, egyben erősíti is azokat.¹ A szórakoztatóipar befolyása a 20–21. században közismert, azonban kérdéses,

* MATE Neveléstudományi Intézet
Email: belovari.anita@uni-mate.hu; ORCID: 0000-0002-0473-4592

¹ Smith 1999, hivatkozva: Bíró 2008.



hogy a tömegkultúra alkalmas-e arra – ahogy a tükröződési elmélet állítja –, hogy pozitívan befolyásolja a nők társadalmi helyzetét. A tükröződési elmélet a feminizmus második hulláma során, az 1970-es években kialakult feminista filmelmélet egyik megközelítése, amely „hívei szerint a filmek a valóság – szelektíven kiválasztott – aspektusait reflektálják.” Miközben a modell eredetileg azt állítja, hogy a társadalom hatással van a filmes ábrázolásra, egyes képviselői szerint, ha a filmekben megváltozna a nők ábrázolása, az hatással enne a társadalom nőképére is.² Ez az erősen kérdéses elmélet keltette fel a figyelmemet, és ezért is szól írásom filmokról, szűkebben: történelmi filmokről.

Kutatásaim terepéül a dél-koreai nők társadalmi helyzetét választottam. A társadalmi átalakulás számos területen vizsgálható lenne, a történelmi hagyományok miatt azonban Korea esetében különösen érdekes terepet nyújtanak a női szerepek módosulásai, azok reprezentációi a kulturális reflexióban. Az ország történetét több évszázadon keresztül befolyásolta a neokonfucianista normarendszer, amely a nőt a végletesen patriarchális társadalomban nemzetközi összehasonlításban is kivételesen hátrányos helyzetbe kényszerítette. A 20. századi modernizáció gyors változásokat hozott, de a norma természetéből adódóan, a tradíció máig befolyásolja – ha változó mértékben is – a társadalmi mentalitást, ezért érdekes terepe a vizsgálódásnak.

A kultúra és a nemek társadalmi szerepének kölcsönösségét a feminizmus második hulláma helyezte vizsgálódásainak középpontjába. A hullám kiindulópontjának – noha évtizedekkel megelőzte magát a rá épülő feminista modellt – Simone de Beauvoir *A második nem* (1949) című művét tekintik. „Ebben problematizálja Beauvoir először a nemek társadalmi konstruáltságát, kimutatva, hogy a nők alárendelt helyzete történetileg alakult ki. A patriarchális társadalom teszi a nőt alárendeltté a szocializáció folyamán, a nevelés és szokások által formálja ilyenné: Az ember nem születik nőnek, hanem azzá válik – állítja.³ A nemek dinamikájának megértéséhez egy adott társadalmon belül, figyelembe kell vennünk az adott társadalomban betöltött szerepüket, amelyet meghatároz szociokulturális háttérük, a szocializációjuk során elsajátított normarendszerük, amely egyben a társadalmi működést irányító szabályrendszer tükröződése is. Fel kell tárunk a nemek kulturális észlelését. „A nemi identitás módja az egyes társadalmak szükségleteit és világnézetét tükrözik. Kultúra és nemek így összefonódnak és kölcsönösen függenek egymástól...”⁴ Így, ha a nők helyzetét helyezzük kutatásaink középpontjába, nem megkerülhető a folyamat feltárása, amely az adott társadalom kulturális sajátosságait alakította. A történelmi áttekintés abban is segíthet, hogy feltárjuk a jelenkor társadalmi kontextusainak alapjait.

Koreát gyakran tartják Kelet-Ázsia leginkább konfucianus országának, az országban a konfucianizmust a hagyományos értékek legfontosabb forrásának tartják, ápolják, noha sok esetben nem kifejezetten konfucianizmusként, inkább a „rég, jó értékek” gyökereként.⁵ Ebben a megközelítésben a hagyományos koreai értékek voltaképp a konfucianus értékrendet idézik. A konfucianizmust gyakran említik, mint a dél-koreai gazdaság sikerének fontos összetevőjét, ugyanakkor számos kritikával is illetik, a modern koreai társadalomra tett negatív hatásai miatt is. Nem kétséges, hogy a mindennapi életre, annak szokásrendszerére, értékeire, mentalitására és mindezek megnyilvánulásaira a mai napig nagy hatással van. Meghatározó szerepet játszik a koreaiak életvitelében,

² Bíró 2008.

³ Hübel 2007.

⁴ Dawit and Busia 1995.

⁵ Park Matthews 2005.

benne gyökerezik a kortárs kultúra (is), a modern Korea politikai és társadalmi struktúráiban is tetten érhető. Neki köszönhető a férfi központú, patriarchális rendszer dominanciája, merev hagyománytisztelőnek pedig az, hogy a változások a szociális gondolkodásban és viselkedésben nagyon lassan mennek végbe. Tradicionális lenyomata nem csupán a magánélet színterein, de politikai területen is élénken érezteti jelenlétét.

A neokonfucianizmus térnyerése Koreában

A konfucianizmus filozófia, amely az ideális társadalom megteremtésének érdekében meghatározta az interperszonális kapcsolattípusokat, azokat kivétítve a nemzet irányításának színtereire is. Ily módon egyben politikai ideológia és stratégia is, amely rámutat, hogy meghatározott szabályok mentén, egyéni erőfeszítések révén, az individuum hogyan lehet az ideális, csoportérdeket előtérbe helyező társadalmi felépítmény hasznos építőköve. Ehhez világos és könnyen értelmezhető útmutatást nyújt.

Ahhoz, hogy megértsük, hogyan volt képes egy normarendszer ilyen sokáig megtartani meghatározó jellemvonásait, illetve milyen módon tartja dominanciáját még a globalizált világban is, rá kell mutatnunk, hogy a neokonfucianizmus ilyen mértékű térnyerése Koreában egy rezsimváltás legitimizációjának ideológiai megalapozását szolgálta, a továbbiakban pedig ugyanennek a hierarchiára épülő rezsimnek a megmaradását. Mint ilyen, erősen átpolitizált, a kormányzat számára rendszervező erőt és számos esetben a törvényi szabályozás kiindulópontját, nem hagyhatták ellenőrzés és tudatos irányítás nélkül. A törvényes környezetbe bebetonozott erkölcsi normarendszer és a hagyománytisztelőt, kollektív szemléletet, szigorú alá-fölé rendeltségi viszonyokat hangsúlyozó politikai irányítás így kölcsönösen, több száz évre szilárdan megtámogatta egymást, és ellenállt a változásnak. Az egymást követő nemzedékek gondolkodásában ez a homogén ideológia mélyen gyökerező társadalmi mentalitást hozott létre, amelyet nagyon nehéz megváltoztatni.

A politikai hatalomváltás a 14. században történt, és mint annyi más történelmi esemény a félszigeten, szorosan összefüggött a szomszédos Kínai Birodalom erőviszonyaival. A 14. sz. első felében úgy Kínában, mint Koreában a mongolok által alapított Yuan dinasztia (1206–1368) gyakorolt hatalmat, amely azonban a század közepére végzetesen meggyengült. A hatalmi vákuumot a mongolok ellen harcoló, alacsony származású hadvezér, Hung Vua használta ki, aki megalapította a Ming dinasztiát (1368–1644), új kihívások elé állítva a Yuan-dinasztiát követő koreai Korjo királyságot.

A Korjo dinasztia uralmának vége zűrzavarokkal és belső viszályokkal teli időszak volt. A kaotikus helyzet új hivatalnokréteg kialakulásához vezetett, neokonfucianista tudósokból, egyben gyakorlati közigazgatási ismeretekkel rendelkező tisztviselőkből. A zavaros külpolitikai viszonyok fegyveres harcokat generáltak: a vörös turbánosok⁶ és a japán kalózok elleni védekezés pedig új katonai elitet is generált.⁷ Az új dinasztia megalapítója – Lee Seong Ye – kitüntette magát a vörösturbánosok elleni harcban, majd szakítva uralkodója irányvonalával – Korjo vezetői hűek voltak a Yuanokhoz – feladta a Ming elleni harcot, jó érzékkel téve le voksát az új győztes mellett. A neokonfucianus ideológia politikai tökévé vált a hanyatló korjói monarchia és nemesség elleni harcban.

⁶ A mongolok elleni lázadás résztvevői, nevüket vörös sáljukról kapták.

⁷ Shin 2005.

A Yuan (Korjo) – Ming (Joseon) szembenállás nem csupán a csatamezőkön jelent meg. A kormányzati struktúrákat meghatározó szellemi-vallási gyakorlat is különbségeket mutatott, amelyek aztán Koreában is megteremtették az ideológiai alapot a vallási hatalomátvételre (is). A mongol származású Yuanok számára a Kínában már ezer éve meghatározó konfucianizmus idegen volt, nem ragaszkodtak a követéséhez, és bár a hatalomgyakorlás érdekében fenntartották a konfucianista iskoláztatást és vizsgarendszert, az uralkodók a tibeti buddhizmust követték, nem meglepő, hogy a buddhista befolyás megnőtt. „Az egész Yuan-korban az uralkodóosztályok általában meglehetősen kis jelentőségűnek tartották az iskolákat, és azt mondták, hogy a költészet és a betűk hasztalanok. A konfuciánus tudósok társadalmi rangja történelmi mélyponton volt.”⁸ A magukat a Yuanok idegenségével szemben meghatározó Mingek tudatosan állították helyre az ősi kínai tradíciókat és szokásokat,⁹ nem meglepő, ha az őket követő koreai rezsimek hasonlóképp viselkedtek. Koreában a Korjo időszakban a buddhizmus államvallássá lett, a buddhista szerzetesek töltötték be a vezető politikai tisztségeket. A korszak végén azonban megnőtt az ellenségeskedés a buddhista és konfuciánus hitvallás követői között, a neokonfucianizmus egyre nagyobb számú követőt szerzett, a Joseon dinasztia hatalomra kerülésével itt is elkezdődött a buddhizmus visszaszorítása, melynek ürügye és Birtalan Ágnes szerint oka is volt, hogy „a magas hivatalokat viselő [buddhista] szerzetesek óhatatlanul belekeveredtek az állam, vagy nemesi érdekcsoportok manipulációiba, és ezzel kompromittálták magukat... Ez a folyamat azért is mehetett végbe zökkenőmentesen, mert az államszervezetben mindig is jelen volt a konfuciánus tanításokban jártas hivatalnoki réteg. A konfucianizmus terjedését, szerepének fontosabbá válását elősegítette a korszak erőteljes Ming-orientációja is.”¹⁰

A Kr. e. 6–5. sz. táján Kung-fu Ce által összeállított konfuciánus iránymutatás szerint minden kapcsolat alapja öt alapvető elv:

- a gyermekek (főleg a fiúk) feltétlen engedelmissége az apjuknak,
- minden alattvaló feltétlen engedelmissége a királynak,
- a feleség engedelmissége a férjnek,
- a fiatalok engedelmissége az idősebbeknek,
- a barátok közötti bizalom.

Nyilvánvalóan erősen leegyszerűsítő lenne a több évszázadon keresztül formálódó tanításokat erre az öt sorra korlátozni, mégis már ezekben az alapvető megállapításokban benne rejlik néhány jellemvonás, amely a továbbiakban meghatározta a kialakuló inkább filozófiai, mint vallási rendszer körvonalait:

- könnyen értelmezhető, adaptálható és követhető lényegi vezérelvek,
- a fennálló helyzethez igazodó, azt tovább erősítő, a hierarchiát középpontba helyező megközelítés,
- a társadalomban követendő szerepek meghatározása, szintén a meglévő patriarchális értékrend nyomvonalán.

Az uralkodó kormányzati és társadalmi formákhoz igazodó tanítások tökéletesen alkalmasak voltak rá, hogy alátámasszák az autokratikus államirányítást, nem meglepő, hogy már Kínában állami ideológiává vált a konfucianizmus. Vasziljev a kínai állapotokat jellemzi, de leírása igaz a későbbi, koreai helyzetre is:

⁸ Zhang (szerk.) 2019. III. kötet 151.

⁹ Paludan 2009.

¹⁰ Birtalan 2013.

„Konfuciusz tanításának hivatalos állami ideológiává válása nagy hatással volt magának a tanításnak a sorsára is. A konfucianusok nem csupán kötelező szabályként terjesztették mindenütt s az élet minden területén a maguk etikai szabályait és kultuszait, hanem ezeket kiáltották ki a valódi kínaiság mértékének és jelképének... Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy minden egyes kínai születésénél fogva és nevelése miatt elsősorban konfucianus volt: életében, viselkedésében, életmódjában, másokkal való érintkezésében, a legfontosabb mindennapi szertartások elvégzésében, az illendőség és szokások tekintetében – egyszóval minden vonatkozásban és mindenütt életszabálynak fogta fel a konfucianizmust, mint az ősök akarátát megtestesítő hagyományt.”¹¹

A leírás pontosan érzékelhetővé teszi, hogyan válik egy etikai előírás identitásképzővé, sőt nemzeti identitást meghatározó tényezővé. És ahogy majd Koreában, az állam Kínában is gondoskodott róla, hogy a rendszer e remek kiszolgálója sérthetetlen legyen. „Minthogy a konfucianizmus teljes befolyást élvezett az oktatási és nevelési rendszerben, és képes volt megszervezni az állami vizsgarendszert azzal a gyakorlattal együtt, hogy a hivatalokat a legtehetségesebb konfucianusokkal töltsék be, és mivel ennek révén valóban alapjává lett az ország adminisztratív és politikai struktúrájának, a konfucianizmus sérthetlenné vált, és semmi sem helyettesíthette volna... olyan erő volt, amelyet nem lehetett felszámolni, csak ha felszámolnak mindent, ami a társadalmat fenntartotta.”¹² Ez a társadalmi rend Koreában a 20. század elejéig kitartott.

A konfucianizmus Kínában a Han-dinasztia (Kr. e. 206 – Kr. u. 220) idején vált államvallássá, a dinasztia bukása után azonban háttérbe szorult a buddhizmus és a taoizmus mögött. A Szung-dinasztia (960–1279) idején ismét előtérbe került. „Ez a mozgalom, amit nyugaton neokonfucianizmusnak neveznek, részben a buddhizmus és taoizmus által felvetett metafizikai kérdésekre adott válaszként született. Azonban a neokonfucianusok elutasították a buddhistáknak az anyagi világgal szembeni bizalmatlanságát, és a túlvilág középpontba állítását, ehelyett az érzékeinkkel felfogható világ realitását, valamint az állam és társadalom jobbításáért végzett munka szükségességét hangsúlyozták.”¹³ Az irányzat nyilvánvalóan tovább erősítette a konfucianizmus alkalmasságát az államalkotó ideológiává válásra.

A 14. sz.-ban Koreában hatalomra került Lee vagy Joseon-dinasztia (1392–1910) ezt a neokonfucianista tanítást vezette be, segítségével biztosította legitimizációját és társadalmi támogatottságát az elkövetkező ötszáz évben. Koreában a neokonfucianizmust a hatalmi bázis megszilárdítására használták fel, segített létrehozni egy erősen centralizált, tekintélyelvű államformát, amelynek érdekében a mögöttes polgári struktúrát és a társadalmi szokásokat összhangba hozták a az uralkodó osztály politikai filozófiájával. Ez azt eredményezte, hogy az állam társadalma zárt és stabil lett, amelyben az állampolgárokat az örökölt társadalmi státuszuk, a koruk és nemük szegregálta

Hogy biztosítsák az erkölcsi követelmények terjedését a társadalomban, könyvekbe foglalták az elvárásokat. Az első népnevelési és erkölcsi tankönyv (és példagyűjtemény) a *Samgangaengsildo*, amelyet 1434-ben Sejong király parancsára állítottak össze, és hamar nagyon olvasottá vált.¹⁴ Említendő még az *Iryunhaengsildo*, amelyet 1518-ban adtak ki, illetve a kettő ötvözéséből készült 1797-es *Oryunhaengsildo* című erkölcsi kézikönyv. A folyamatos munka jelzi az igényt, hogy a társadalmi, gazdasági

¹¹ Vasziljev 1977, 157.

¹² Uo. 182–183.

¹³ Shaughnessy (szerk.) 2011, 85.

¹⁴ Lee é.n.

és kulturális változásokat központilag ellenőrzött módon jelenítsék meg az etikai elvárásokban.¹⁵ Ezekben az illusztrált kiadványokban többek között a helyes női viselkedési mintákat is plasztikusan megjelenítették, és gondoskodtak róla, hogy eljussanak a célközönséghez.

A politikai hatalom által kezdeményezett, felülről jövő kultúraváltás sikere azonban kétséges lehet, hiszen új ideológiákat törvényi szabályozással bevezetni lehetséges, azonban az alattvalók ösztönszinten működő normakövetése ehhez aligha idomul azonnal. A normaváltás lassú, természetes körülmények között kis lépésekkel formálódó és nemzedékeken át tartó folyamat. Jól szemlélteti ezt a házassági szokások lassú változása. A Joseon dinasztia hatalomra kerüléséig Koreában az uxorilokális vagy matrilokális házasság volt szokásban, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy a házasságkötés után a férj követte feleségét annak háztartásába és nem fordítva. Ez a neokonfucionista elméletekkel nem volt összeegyeztethető. Ch'oe Hang, Sejong király tanácsadója és teoretikusa a következő ideológiai magyarázatot fűzte ehhez:

„Az, hogy az ég megelőzi a földet, a keménység és lágyág elve. Az, hogy a feleség engedelmeskedik a férjének, a jin és jang elve. Ezért a férfi veszi kezébe a gyeplőt és vezet, a nő pedig az engedelmességet teszi feladatává és követi... [Jelenleg] a férfi lép a nő házába. és ezzel összekeveri a férj és feleség jelentését. A jang engedelmeskedik a jinnak, és ezáltal szembemegy az ég és föld elvével.”¹⁶

Sejong a dinasztia 4. királya volt, és aktívan kellett küzdenie a neokonfucianizmussal össze nem egyeztethető társadalmi szokásokkal. Az uxorilokális forma, ha nem is érintetlenül, de még évszázadokig kitartott, az Imjin háború után kezdett a patrilokális szélésebb körben terjedni, és a 18. sz.-ra honosodott meg szilárdan. Hasonló volt a helyzet a nők családon belüli helyzetével, az anyai ágon is létező örökösödéssel és az özvegyek újraházasodásával. A forrásokból kitűnik, hogy ezek sokáig létező jelenségek voltak, és hasonlóképp a 17. sz.-i japán és kínai betörések után változott meg a helyzet, elsősorban a fiúk előnyben részesítésével, amely kiegészült a primogenitúra szabállyal a vagyon felaprózódásának megakadályozása érdekében. A lányok pozíciója meggyengült, a házassági gyakorlat megváltozott, a nő elértéktelenedett születési családjá szemében, míg új családjában csak akkor szerzett magának elismerést, ha fiút szült.¹⁷

Az ilyen és ehhez hasonló társadalmi gyakorlatok megváltoztatása érdekében születtek neokonfucianus irodalmak és népnevelő könyvek, azonban a konfucianista műveltség terjedése hagyományosan írásbeliségen alapult, amelyhez a társadalmi többséget alkotó alsóbb néposztályok nem férhettek hozzá, részben, mert nem volt joguk az iskoláztatáshoz, részben pedig a műveltség kínai jellege miatt. Az írásbeliség a bonyolult kínai jeleken alapult, a műveltség nyelve a kínai volt, hosszú időre volt szükség mindezek elsajátításához, amire a dolgozó rétegeknek nem volt módjuk. A buddhizmus, taoizmus és a nép körében népszerű sámánizmus továbbra is fennmaradt, ahogy a konfucianizmust megkérdőjelező vélemények is. A már említett Sejong, trónralépésének idején azzal szembesült, hogy a közerkölcsök (amelyek a harmóniát hirdető konfucianizmus olyan nagy jelentőségre tettek szert) megkérdőjelezhető állapotban vannak. Gyakori volt a rokongyilkosság, rablás és nemi erőszak, a társadalmi zavargások sem voltak kivételesek. Sejong a társadalmi rendellenességek megszüntetésének lehetőségét a közerkölcsök megjavításával tartotta lehetségesnek, amelyhez – és egyben a politikai hatalom

¹⁵ Sz.n. é.n. Oryunhaengsildo

¹⁶ Novicoff é.n.

¹⁷ Chung et al. 2021

ideológiájának megszilárdításához – nélkülözhetetlen volt a neokonfucianizmus terjesztése minél szélesebb körben. A népművelő könyvek elolvasásához alfabetizmusra volt szükség, ezért Sejong történelmi jelentőségű cselekedetét hajtott végre: utasítást adott a könnyen elsajátítható, koreai nyelvhez alkalmazkodó ábécé létrehozására, népművelő könyvek írására és a kínai konfucianista irodalom koreai nyelvre fordítására, amely hozzáférhetővé tette a kérdéses tartalmakat. Megszületett a hangül, amely – a művelt társadalmi elit ellenállása miatt – még sokáig nem vehette át a mainstream kultúra kommunikációs szerepét a kínai írásjelektől, de lehetővé tette kevésbé kiváltságosak – és nők – számára is a műveltség egy fokának az elérését.¹⁸

A neokonfucianizmus terjedése megállíthatatlan volt.

A nők és a neokonfucianizmus

Ahogy a fentiekből kitűnik, a nők helyzete, ha nem is gyorsan, de gyökeresen megváltozott a Joseon dinasztia idején. „A konvencionális szabályok szerint a nők élettere főként a családra koncentráldott, ahol feltétlen engedelmisséggel tartoztak férjüknek. Továbbá... a férj szüleinek is, amivel az meny-anyós viszony a koreai családok alapvető feszültségforrásává vált. Az özvegyiségre jutott nők – az elhunyt férj iránti tisztelet jegyében – nem köthettek újbóli házasságot.”¹⁹ A nő részvétele elengedhetetlen alapvetése volt a családot, mint idealizált társadalmi alapegységet kezelő társadalomnak. A férfinak meg kellett házasodnia, nem kis mértékben azért, mert a felnőtté válás előfeltétele a házasság volt. A házasság bekövetkeztének biztosítására törvényi szabályozások születtek.²⁰ Ahhoz azonban, hogy a nők a rájuk szabott szerepet tökéletesen alakítsák, egész életüket, még a gondolkodásukat is szigorú elvárások mentén alakították.

A leánygyermekeket kora gyermekkorukban elkezdték felkészíteni későbbi feladataikra, éspedig családjuk nőtagjai, akiknek egyik legfontosabb elhivatása éppen az volt, hogy gyermekeiket a merev társadalmi rend tökéletesen alkalmazkodó építőköveinek szerepére felkészítsék. Hét éves koruktól gyakorlatban is megtapasztalták a tanult normák első jeleit, amikor elválasztották őket fiútestvéreiktől, és az idő előrehaladtával egyre inkább a ház belső, nőknek fenntartott tereibe szorultak. A konfuciánus doktrínakon kívül megtanultak mindent, amire egy férjezett nőnek, családanyának szüksége lehetett. Különösen kiemelt volt erkölcsi képzésük.²¹

Az engedelmisség és kötelességtudat mellett a legfontosabb női erénynek a szüzesség számított, mint általában a patriarchális rendszerekben, így igyekeztek biztosítani az apai ág tisztaságát. Ezt befolyásolhatták szerencsétlen történelmi események, mint az Imjin háború²² a 16. sz. végén, amikor a japánok annyi nőt erőszakoltak meg, hogy a tisztaság kultuszát nem lehetett változatlan formában fenntartani. Újabb erények váltották fel, mint például a nevelés képessége vagy a főzőtudomány. Ugyanakkor ebben a háborúban is megjelent a női cselekvőképesség bizonyításának paradox gyakorlata: öngyilkosság tisztaságuk védelmében. Ez az önérvényesítési eszköz más esetekben is felmerülhetett: „Lehetőségük volt öngyilkosságra is, ami bár a mai olvasó számára kiáb-

¹⁸ Yoo 2006.

¹⁹ Csoma 2018, 70.

²⁰ Deuchler 1992.

²¹ Uo.

²² Japán invázió Korea ellen, 1592–1598.

rándító, de meglehetősen gyakori volt. Bár az öngyilkosság semmiképp nem volt kívánatos, a nők gyakran tiltakoztak vele a vélt rágalmazás ellen, vagy egyszerűen csak a nemrég elhunyt férjük iránti odaadásukat akarták kifejezni. A hírnév posztumusz felledülése hatással lehetett arra is, hogy az illető gyermekeit hogyan ítélték meg.”²³ A tisztaságát megőrző nő azonban nem csak gyermekei megítélését javíthatta, de egész családját tiszteletre méltóvá tehetette. Hivatalosan ugyan nem léteztek pontos normák arra vonatkozóan, hogy mitől erényes egy nő, mégis a női erények sokféle típusát jutalmazták, a jutalmak pedig extra nyomást gyakoroltak a nőkre, hogy megőrizzék tiszta erkölcsüket, illetve engedelmességedjenek férjüknek, szüleiknek, apósuknak.²⁴

A női erények őrzését szolgálta az öltözködés is, melyről a konfuciánus törvényhozók úgy vélekedtek, hogy a női alakot úgy kell öltöztetni, hogy illetéktelenek ne pillanthassák meg. Az arcot legyezővel, fát్యollal vagy kalappal kellett elrejtetni.²⁵ Az elvárás szerint a női test egyetlen része sem volt felfedhető, következésképp az ideális öltözködés érdekében a nők több rétegnyi ruhát viseltek, hogy ne csak láthatatlan legyen a testük, de annak formája is észrevehetetlen.²⁶

Ahogy korábban már utaltam rá, az elkülönülés nem csupán az elvárt viselkedésben, de fizikai értelemben is érvényesült. A házakat férfi (külső) és női (belső) terekre osztották, a nők nemkívánatosak voltak a „férfi térben”, akár családi, akár rituális értelemben. A nők megjelenését a nyilvános terekben szintén erősen korlátozták.

A nőkre vonatkozó legfontosabb szabályok a következők voltak:

1. A házasságot a szülők szervezték, a leendő partnerek nem voltak kezdeményező szerepben.
2. A házasságkötés után a nő férje családjának tagjává vált, a férfi családjának háztartásába költözött, szülőházát minimálisan látogathatta.
3. A nőknek nem volt hivatalos neve, a férfiakhoz viszonyított helyzetük és földrajzi származásuk alapján azonosították őket. A házasságot a férj anyakönyvébe jegyezték be, éspedig a nőt csupán családja neve reprezentálta.
4. Ha a nő nem volt képes fiúval megajándékozni a férjét (és annak családját), a szokások szerint örökre fogadtak egy férfi rokont vagy a férj második feleséget vehetett magához, hogy az fiút szüljön.
5. Hét éves koruktól elkülönítették a fiúkat és lányokat, a leánygyermek tíz éves korától nem, vagy csak nagyon korlátozottan mozdulhatott ki a házból.
6. A házon kívül a nő köteles volt elfátyolozni az arcát.
7. A felnőtt nő engedélyezett férfitársasága csupán a rokonságára korlátozódott...
8. ...idegenekkel nem beszélgethetett közvetlenül.

A nők számára íródott felvilágosító könyv, a Naehun rámutatott a helyes női viselkedés négy alapszabályára (is):

1. erkölcsös viselkedés: a nő legyen csendes, szelíd, fegyelmezett,
2. helyes beszéd: a nőnek nincs szüksége retorikai tehetségre, de a rossz, sértő nyelvezet kerülendő, legyen visszafogott,
3. helyes megjelenés: a szépség nem elvárás, de legyen tiszta öltözködésben és megjelenésben is,

²³ Novicoff é.n.

²⁴ Han 2004.

²⁵ Deuchler 1992.

²⁶ Kim 2003.

4. a nőnek mindennapi feladataiban nem kell kiemelkedően ügyesnek lennie, de oda kell figyelnie a női feladatokra, mint a szövés vagy vendéglátás.²⁷

Összességében a „neokonfucianus tudósok úgy vélték, hogy a nők alacsonyabb rendűek, mint a férfiak... Úgy vélték, hogy a nők passzív befogadói annak az életnek, amelyet a férfiak ültettek beléjük; nem játszottak aktív szerepet az élet megteremtésében... A nő teste volt az edény, amelyen keresztül a férfi vonal... továbbörökíthető volt. Ezért a nők legfontosabb fizikai tulajdonságai azok voltak, amelyek megmutatták, hogy képes gyermekeket – különösen fiúkat – szülni.... A neokonfucianus társadalom szigorú ellenőrzést tartott fenn a nők teste felett a rejtőzködés technikáival, valamint az illendőség, az önzetlenség és a családi test iránti odaadás követelményeivel, biztosítva ezzel a család „monopolhelyzetét” a nők teste és reprodukív munkája felett.”²⁸

Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell, hogy a neokonfucianista normarendszer teljes kidolgozott valójában az elit életét dominálta, jelesen a yangban megnevezéssel illetett arisztokráciáét, míg a köznemesi és dolgozó nők, köszönhetően társadalmi-gazdasági szerepüknek, sokkal változatosabb életet éltek, kevésbé kötötték őket a nemi normák.²⁹ Létezésüket társadalmi-gazdasági pozíciójuk sokkal inkább befolyásolta, mint a konfucianus normák. „Míg az elit nők számára kötelező volt a konfucianus nemi normáknak megfelelni, a nem elit nők számára ez önkéntes volt. Ha az elit nők megszegték a normákat, akkor az állam büntetőintézkedéseket hozott. A nem elit nők esetében az állam nem avatkozott be... kivéve, ha a férfiak vagy mások vádat emeltek ellenük.”³⁰

A „dolgozó nők” közül a kiválasztottak számára néhány szakma is nyitva állt, de aligha állíthatjuk, hogy ne kellett volna komoly áldozatokat hozniuk hivatásuk oltárán. Ha eltekintünk a névtelen tömegektől, akik a családi gazdaságokban kamatoztatták képességeiket és erejüket, négy területet lehet kiemelni, ahol a nők érvényesülhettek. Először az udvarhölgyeket kell megemlítenünk, azokat a nőket, akik az udvarban teljesítettek szolgálatot. Gyermekkortól készítették fel a feladatra ezeket a lányokat, így nem állíthatjuk, hogy a pályaválasztás részükről önkéntes lett volna. Ezek a nők soha nem mehettek férjhez, azaz létük alapjaiban tagadta a női létezés lényegét, a családalapítást és gyerekszülést. Hosszas felkészülés után (tizenöt év) lehettek teljes jogú udvarhölgyek, akik az udvartartás magas rangú nőtagjai mellett játszottak segítő szerepet. Harminc év szolgálat után nyerhették el a legmagasabb rangot, a palota matróna szintjét. Többnyire a halál is a palotában érte őket.

Az orvosnők annak köszönhették létezésüket, hogy a végletes rejtőzködés, amelyet elvártak a yangban nőktől, gyakran az életükbe került, hiszen magasan értékelt tisztaságukat őrizendő nem engedték, hogy férfi orvosok megérintsék őket. A női orvosok számára ez nyilvánvaló emelkedést jelentett, hiszen a rabszolgák közül választották őket. Állami képzésen vettek részt, és vállalniuk kellett tudásuk gyakori felmérését, amelyben havonta vizsgáztak, és ha nem feleltek meg, vissza kellett térniük eredeti beosztásukba a cselédség közé. Legalábbis a legközelebbi sikeres vizsgáig. A legjobbak fizetést is kaphattak. Alacsony társadalmi rangjuk, a tanulásra és munkára fordított idő nem tette őket kíváncsi feleséggé, így számukra sem adatott meg az az elismerés, amelyet csak a családjukat sikeresen gyarapító asszonyok nyerhettek el.

²⁷ Park Matthews 2005.

²⁸ Kim 2003.

²⁹ Kim 2019a.

³⁰ Kim 2019a.

A sámánnők ambivalens megítélése már magában nehezítette a helyzetüket. A neokonfucianizmus térhódításának korai szakaszában az ideológiával össze nem egyeztethetőnek nyilvánították a sámánizmust, és üldözték. Azonban olyan mélyen gyökerezett a népi spiritualitásban, hogy kénytelenek voltak belátni, jobb, ha beépítik a rendszerbe, így a sámánok szociális feladatokat láttak el, betegeket és nincsteleneket kezeltek, és adójukkal hozzá kellett járulniuk az állam bevételeihez.

Végül meg kell említenünk a női szórakoztatókat, aki a társadalmi normáktól a legélesebben tértek el, hiszen szexuális szolgáltatásokat is nyújtottak, azaz a tisztaság nagyra becsült erényét nem tartották be. A szakma természetesen erősen rétegzett volt, egészen a hadsereg kiszolgálására hivatott prostituáltaktól a magasan képzett, elit szórakoztatásban jártas, művelt, olykor orvosi ismeretekkel is rendelkező, a japán gésákhoz hasonlítható ginszengekig. Az egyetlen női társadalmi csoport volt, akik nyíltan érintkezhetek a férfiakkal. Alacsony származásúak voltak, és szexualitásuk miatt többnyire megvetés övezte őket. Az állami vezetésben viták övezték a létezésüket, még az is felmerült, hogy betiltják a hivatást, de ez nem történt meg, az állam inkább domesztikálta a feladatot, és hivatalt állított fel az alkalmas jelöltek felkutatására.³¹

Ezek a nők munkát vállaltak, ami némi függetlenséget jelentett, azonban nagy árat fizettek érte. Egy olyan társadalomban, amelyben a nőket alacsonyabb rendűnek tekintették, és értékük csupán a család érdekében tett erőfeszítéseik arányában realizálódott, ezek a nők többnyire kénytelenek voltak lemondani a családayaságról, mint számukra presztízsemelő tényezőként egyedülként meghatározható funkcióról. Tulajdonképpen a nőiség társadalmi értelmezésében megfogalmazódó lényegétől fosztották meg őket.

A jóval kötöttebb életmódot élő yangban lányok és asszonyok számára a hivatás vállalása elképzelhetetlen volt, de a neokonfucianus rendszer működése olyan váratlan előnyt generált számukra, amely a korszakban a női szerepeket jóval szabadabban értelmező társadalmakban is ritka volt. Tanulhattak. „A Joseon-dinasztia idején váltak a nők először hivatalos oktatási alanyokká Koreában.”³² 1485-ben már törvénybe foglalták, hogy a már említett etikai útmutatót, a Samgangaengsildo-t át kell írni hangulra, hogy a nők is képesek legyenek elolvasni. A cél nem a nők tudásának és gondolkodásának kiszélesítése volt, sokkal inkább a nők etikai nevelése, hogy családjuknak jó leányai, férjüknél erényes asszonyai, bölcs anyák, özvegyként és vészerhes időkben kiemelkedően erkölcsösek legyenek. Más szóval a cél az volt, hogy a nők a Joseon társadalom által elvárt ideális figurákká alakuljanak. És a célkitűzést sikerrel megvalósították.

A sikeres társadalmi program mellett azonban ott voltak a további előnyök: a cél érdekében megalkotott, könnyen elsajátítható ábécé, a hangul lehetővé tette a nők számára az írástudás elsajátítását, ami jelentős különbséget hozott létre a nők életében, kulturális szintjében. Sokak számára ráadásul ugródeszkát jelentett a további művelődés felé: képessé váltak a kínai írásjegyek megtanulására, a klasszikus kínai műveltség megszerzésére is. Nőtt a gondolkodási képességük és az önismeretük, önbizalmuk. Mivel a yangban nők voltak felelősek gyermekeik műveltségéért és megfelelő konfucianus neveltetéséért, az önművelés többé-kevésbé elvárásként is megfogalmazódott. De a nők nem csak kötelességtudatból olvastak és tanultak, élvezeti forrássá is vált. Még hozzá egyre népszerűbbé, annak ellenére, hogy a férfiak erős ellenérzéssel kezelték az ilyenfajta aktivitást. Különösen, ha az érintett könyvek már túlmutattak az erkölcsi útmuta-

³¹ Han 2004; Csoma 2018; Chung et al. 2021.

³² Chung et al. 2021.

táson. Ilyenek voltak a regények, különösen a 17. századtól, amelyek szerzői idővel reagáltak a női közönség igényeire, már nem csupán férfi hősöket helyeztek középpontba, hanem női főszereplőket is. Könyvesboltok nyíltak, amelyek lehetővé tették a nők számára a kölcsönzést is. Az írástudatlan nők részt vehettek nyilvános felolvasóesteken vagy a könyvek pansori előadásán.^{33,34} Bővült a nők ismereteinek köre, és átélhettek olyan élményeket, amelyeket a valóság szigorú kötöttségektől terhelt társadalmában soha nem ismerhettek meg.³⁵ A nők írókként is megjelentek, különösen a kései Joseon-korban.³⁶

Lassú erózió – a 20. század modernizációjának hatásai a nőkre

A Joseon-dinasztia uralta királyság többévszázados népnevelő munkájával alaposan körülbástyázott hatalmi felépítményén a nyugati befolyás megjelenése ütötte az első réseket a 19. sz. közepén. Hasonlóképpen a környező országokban végbemenő folyamatokhoz, itt is párhuzamosan jelentek meg az elzárkózó „Remetekirályság” határain a keresztény hittérítők és a nyugati nagyhatalmak hadihajói. 1866-ban megkezdődött a kehang (a kikötők megnyitása) folyamat. A végső áttörést végül Japán erőszakolta ki 1876-ban egy egyezmény formájában, majd hasonló előnyökhöz jutott az Egyesült Államok, Anglia, Németország, Oroszország, Olaszország, Franciaország és az Osztrák-Magyar Monarchia is.³⁷

Az idegenek megjelenése politikai és gazdasági válsággal járt együtt. A zavaros korszak során létrejött a Koreai Császárság, amely a függetlenség megőrzése érdekében kétségbeesett kísérleteket tett a modernizációra. Végül a japánok szereztek protektorátust Korea felett 1905-ben, majd „1910. augusztus 22-én... Korea önálló államisága megszűnt, az ország formálisan is a Japán Birodalom részévé vált.”³⁸ Ez az esemény egyben a Joseon-dinasztia regnálásának, a hivatalos neokonfucianista állami ideológiának is a végét jelentette.

Ebben a pár évtizedben a tradicionalista országnak viszonylagos hirtelenséggel számos számára idegen befolyással kellett megküzdenie. Köztük a kereszténység terjedésével, a demokratikus gondolat, a modern gondolkodásmód megjelenésével. „A befolyások segítettek gyengíteni az osztályrendszert és a nemek közötti merev korlátokat, és elősegítették az oktatás és a nők helyzetének javítását.”³⁹ Megalakult a Chan Yang Hoe, az első autonóm nőszervezet Szöulban 1898-ban, az oktatás kérdése előtérbe került. A keresztény női misszionáriusok hatására is létrejöttek oktatási szervezetek, alakultak leányiskolák.⁴⁰ A nők oktatása önmagában erodálta a hagyományos patriarchális rendszert,

³³ Pansori: koreai népi opera, narratív zenei előadásmód, az előadó énekel, dramatizált testbeszéddel, legyezővel, egy dobos kíséretében történetet beszél el.

³⁴ Han 2004.

³⁵ Chung et al. 2021.

³⁶ Kim 2019a.

³⁷ Csoma 2018.

³⁸ Csoma 2018, 118.

³⁹ Park Matthews 2005.

⁴⁰ Lee 1996: Women's Movements in Korea – Past and Present Seoul: Jeongwoosa hivatkozva: Hur 2011.

de fontos tény az is, hogy a későbbi nemzeti felszabadító mozgalom női vezetői, a nőmozgalmak aktivistái ezekben az intézményekben tanultak.⁴¹

A japán megszállás 1945-ig tartó időszaka az ország modernizációjának szempontjából erősen ambivalens megítélésű. Japán irányítás alatt kezdődött meg az erőltetett ipari modernizáció, amely a hagyományos agrárkirályságból elindította Koreát a modern, ipari nemzetté válás útján. A nők szempontjából ez az időszak több szempontból érdekes volt. „A nőket először ebben az időszakban hozták ki az otthonok belső szentélyéből az iskolákba és gyárakba.”⁴² Ezek a folyamatok később, az 1960–70-es évek iparosításához is jó alapokat teremtettek az ipari erőforrások kiterjesztéséhez, egyben a nők beemeléséhez is a növekvő munkaerőszükséglet kielégítésébe is. Különösen a textilcégek használták ki a '20-as években a nők olcsóbb munkaerejét, akik a hanyatló, vidéki mezőgazdasági szektorból érkeztek, azonban kimondottan hátrányos körülmények közé, alacsony bérekért voltak kénytelenek dolgozni, férfi feljebbvalóik nem szűnő szexuális zaklatásainak kitéve. Ennek ellensúlyozására szocialista női szakszervezetek jöttek létre. A női aktivizmus a függetlenségi mozgalmakban is megjelent.⁴³ A japán intézkedések tehát közvetve nyilvánvalóan hozzájárultak a nők öntudatra ébredéséhez.

A japánok ugyanakkor a koreai területek teljes beolvasztását tűzték ki célul, amely cél érdekében mindent megtettek a koreai identitást biztosító kulturális hagyományok eltörléséért. „Az iskolákban lényegében betiltották a koreai nyelv használatát és a koreai történelem oktatását. Állandó nyomást gyakoroltak a koreaiakra, és kötelezték őket a japán név felvételére... Volt idő, amikor már azért büntetés járt, ha valaki egyáltalán megszólalt koreaiul.”⁴⁴ Ugyanakkor a japánok kreatívan alkalmazták a tradíciókat, ha érdekükben állt. Kiváló példa erre a hoju rendszer, amely 1898-ban, már a protektorátus ideje alatt bevezetésre került, és amelynek előképe a merev patriarchális struktúra volt. A Hoju egy olyan törvényes családregisztrációs rendszer volt, amely csak Koreában létezett (bár megvolt a japán megfelelője is). A Hoju az a személy, aki a polgári jogban a család törvényes képviselője. A pozíciót csak egy személy töltheti be, éspedig élete végéig. A Hoju jellemzően az apa volt, aki így szó szerint családfő, utána pedig fia örökölte a feladatot. A fiatalabb fiúk házasságkötéskor saját családot alapítottak, maguk is hojuk lettek. A lányok férjeik családjának tagjaivá váltak, nőknek családfővé válni csak akkor volt esélyük, ha a családban nem volt túlélő férfi. A japánok hatalmuk megszilárdítására, a koreai társadalom ellenőrzésére használták a rendszert, amely nagyon praktikus volt, hiszen nem individuumokat egyenként, hanem többgenerációs családokat tudtak kontrollálni csupán a hoju szem előtt tartásával.⁴⁵ Ahogy a későbbiekben látni fogjuk a hoju rendszer megdőbbségen sokáig tartotta magát, és a neokonfucianus patriarchális elnyomás szimbólumává vált.

A II. világháború után a felszabadító-megszálló hatalmak által támogatott ideológiai kettéosztottság tovább erodálta a hagyományos koreai identitást és értékrendet. Dél-Koreában az amerikai csapatok és adminisztrációs segéderőik jelenléte újfajta magatartásformák megjelenését katalizálta, amelyet felerősített a koreai háború után létrejött autokratikus rendszerek iparosító, rohamos urbanizációt erősítő politikája. Az az életforma, amely több évszázadok során tökéletesen idomult a neokonfucianizmuson ala-

⁴¹ Hur 2011.

⁴² Kim 2003.

⁴³ Hur 2011.

⁴⁴ Kim 2019b, 19.

⁴⁵ Koh 2008; Cho et al. 2004.

puló értékrendhez, most lassan eltűnőben volt, és ez megkérdőjelezte az etikai normarendszer létjogosultságát. „A család szerepe és dinamikája... megváltozott a városi migráció és a szétválás következtében; a rituálék, a mindennapi interakciók, amelyek egykor szilárd testként erősítették a családot, helyet adtak a kiterjedt családoktól elválasztott nukleáris egységeknek.”⁴⁶

A nők helyzetének változásában nagyon nagy szerepet játszott, hogy egyre láthatóbbakká váltak, úgy az iskoláztatás, mint a munkavállalás terén. A nők oktatásának köszönhetően a női munkavállalók száma nőtt, illetve a nők attitűdje is megváltozott annak függvényében, mennyire vehettek részt a munkavállalásban, esetleg karrierépítésben. Nem meglepő módon rurális környezetben a régi hagyományok élénkebben élnek tovább akár ma is, míg a városokban a modernizáció és globalizáció alaposan aláásta őket. A női öntudat erősödését jelzik a 20. sz. folyamán egyre erősebbé váló nőmozgalmak is.

Ugyanakkor a mélyben ott lappang a neokonfucianus tradíció. A nőmozgalmak sokáig inkább a gazdasági-politikai problémákat helyezték a középpontba, azaz a tradicionális normarendszer következményeit, inkább a következményeket kezelték, mint az okokat. Csak az 1990-es években jelentek meg azok, a magukat már feministának tekintő csoportok, amelyek patriarchális kultúra megváltoztatására helyezték a hangsúlyt.⁴⁷ Annak ellenére történt így, hogy nagyon is tisztában voltak a nők hátrányos helyzetének a hagyományos kultúrával való összefüggéseivel. Erről árulkodik, hogy amikor végre elérkezett az idő, hogy a hoju rendszert maga mögött hagyja a társadalom, az eltörlését célzó mozgalomhoz olyanok is reprezentálták magukat, akik magukat nem vallották feministáknak. Vallásos csoportok, buddhisták, keresztények, katolikusok is csatlakoztak társadalmi közszereplők mellett a nyilatkozathoz, amelyet 2003-ban tettek közzé, és „egyet értettek abban, hogy a hoju rendszer eltörlésére van szükség a nemek közötti egyenlőség és a nemek méltóságának előmozdítása érdekében.”⁴⁸ Egyetlen választási csoport foglalt állást a hoju rendszer mellett, a Koreai Konfucianusok Szövetsége, amelynek hivatalos véleménye szerint a hoju-rendszer a konfucianizmus értékes része. Meg kell őrizni, mert a nemzeti identitást biztosító hagyomány része, eltörlése veszélyt jelentene a koreai identitásra. A Szövetség hasonló érveket fogalmazott meg az ezredforduló több a témát taglaló konferenciáján is, mint például 1999. november 27-én, „A konfucianizmus és feminizmus találkozása” című rendezvényen, amelyen feministák és konfucianista tudósok ütköztették érveiket. Az eseményt hosszas sajtópolémia követte, amely jelzi, hogy a kérdés nem jutott nyugvópontra, és mai is erőteljesen foglalkoztatja a közvéleményt. Az érvelés alátámasztja Kim Taeyon véleményét, aki szerint a posztkoloniális és háború utáni újjáépítés időszakában a nemzeti identitás keresése fontos kérdéssé vált, és a neokonfucianizmus pedig a „koreaiság” jelképévé, Korea kultúrájában és nemzeti identitásában megnőtt a jelentősége, de mint a hétköznapi életben uralkodó ideológia, egyre inkább háttérbe szorult.⁴⁹

A hoju-rendszert 2008. január 1-jén törölték el Dél-Koreában.⁵⁰

⁴⁶ Kim 2003.

⁴⁷ Hur 2011.

⁴⁸ Koh 2008.

⁴⁹ Kim 2003.

⁵⁰ Cho et al. 2004

Női reprezentáció a dél-koreai történelmi filmekben

Az 1910-es évek modernizációjának idején a nyugati kultúra egyéb reprezentánsai között megjelent a koreai félszigeten a mozgóképek is. Japán és koreai fenntartású mozik egyaránt működtek, a némafilmeket narráció kísérte a pansori hagyományainak megfelelően. Bár 1926-tól erős japán cenzúra működött a műfajban, a filmkészítés rohamosan fejlődött.⁵¹ A női karaktereket azonban a korai némafilmekben férfiak játszották, az úttörő alkotás, amelyben színésznő jelenhetett meg, az 1923-as *A Hold alatt tett fogadalom* című film volt.⁵²

A háborús években a propaganda filmek kerültek előtérbe, az '50-es években pedig az amerikai kultúra fejtette ki elsőprő hatását. Az amerikai csapatok rádióadója (AFKN) sokat tett az amerikai könnyűzene népszerűsítéséért, a mozikban pedig a hollywoodi filmek domináltak.⁵³ Ebben az időszakban már színesedhetett a mozgóképek palettája. Bár nem történelmi témájú, de feltétlenül megemlítendő a nők helyzetének változására reflektáló, 1956-os *Madame Freedom* című alkotás, amely egy egyetemi professzor háztartásbeli feleségének útját ábrázolja a házasságtörésig. A széles társadalmi vitát kiváltó, egy ideig betiltott film ábrázolja a hagyományos konfuciánus társadalom és az újonnan megjelenő nyugati felfogás okozta ellentmondásokat.⁵⁴ Ekkor váltak népszerűvé a történelmi filmek is. A *sageuk*, vagy történelmi film a mai gyakorlatban többnyire a Joseon-korban játszódik, amelynek páratlanul gazdag írott története kiapadhatatlan forrása lehet a kreatív feldolgozásoknak. Ugyanakkor az írásos források használata meg is kötheti az alkotó fantáziát, hiszen az azoktól való eltérést a történelmileg nagyon tudatos koreai közönség sokszor erős kritikával fogadja. Ezekben a korai történelmi művekben az ábrázolt időszak jellemzően megelőzi a Joseon-kort, ami lehetővé tette, hogy a realista részleteket szabadabban kezeljék.⁵⁵

Az 1960-as években aztán a hangsúlyt áthelyeződött a Joseon-korszakra, a közönség nyitottabbá vált a valós történelmi eseményekre, mint a távoli múlt homályos legendáira. Ezek a drámák a lejegyzett történelmet jelenítették meg, többnyire olyan kiemelkedő történelmi személyiségek történetét mesélték el, mint királyok és legendás hősök és évtizedekre meghatározták a műfaj kereteit. Az évtized filmgyártását erősen befolyásolta a diktatórikus vezetés 1962-es szigorú mozgóképtörvénye, ami konszolidálta a filmtársaságok helyzetét, de mivel a kormány minden részletre kiterjedő ellenőrzést gyakorolt, hosszú távon nagy és nem feltétlenül pozitív hatást gyakorolt a kreatív folyamatokra.⁵⁶

A '60-as években virágzott a zsáner, a '70-es években azonban a televízió elterjedése hanyatlást idézett elő a mozifilmek terén, míg a televíziós sorozatok közé még nem törtek be a történelmi feldolgozások.

Az autokratikus módszerekkel regnáló Park Jong Hee elnök elleni sikeres 1979-es merénylet, illetve a 1979-80 során lezajlott diáklázadások után a diktatúra az évtized második feléig felerősödött, ami a kulturális életben is éreztette hatását. Egyes vélemények szerint, az erotikus *sageuk* megjelenése, amely eltávolodott a hagyományosan kon-

⁵¹ Csoma 2018

⁵² Yu é.n.

⁵³ Csoma 2018

⁵⁴ Yu é.n.; Csoma 2018

⁵⁵ Lee 2014

⁵⁶ Paquet 2007

zervatív eszméktől és ábrázolásmódoktól, a kormány válasza volt a kemény katonai uralom elleni növekvő nyugtalanságra.⁵⁷ „A kulturális életben ettől kezdődően az ún. 3S (Sex, Screen, Sport) politikája határozta meg: készüljenek enyhén erotikus tartalmú játékfilmek, az emberek nézzenek minél több mozifilmet, és kövessék figyelemmel a sporteseményeket. Mindezek ugyanis tökéletesen alkalmasak voltak arra, hogy elvonják a lakosság figyelmét az aktuálpolitikáról és a közelmúlt eseményeiről.”⁵⁸ A tehetséges rendezők közül ugyanakkor, nem egy képes volt a testiséget a művészeti hatás szolgálatába állítani, a filmeket arra használva, hogy olykor drasztikus realizmussal ábrázolják a nők korábbi évszázadokra jellemző elnyomásának tragikus következményeit. Két emblematisz alkotáshat mindenképp meg kell említeni a korszakból: az első, a külföldön A nőkel szembeni kegyetlenségekről szóló mesék elbeszélése címen futó 1983-as alkotás, nem marad adós a többszörös nemi erőszak és lelki elnyomás érzékeny ábrázolásával. A mű főszereplője egy fiatal özvegy, akit első férjének családja elűldöz, miután egy családtag megerőszakolja, majd második – terméketlen – férje kényszeríti, hogy egy másik férfitől essen teherbe, fia születése után pedig ölje meg magát. A tragikus végkifejtlet egy valóban létező szokásra utal, a Sinerit akkor alkalmazták, ha a férj képtelen volt gyermeknemzésre. Titokban, a férj családjának beleegyezésével, sőt aktív közreműködésével, egy bizalmas barát, szolga vagy vándorkereskedő „szolgálatának” igénybevételel történt meg a gyermeknemzés. Siker esetén azonban a feleség szégyenében vagy a család nyomására gyakran öngyilkos lett.⁵⁹ Szintén a fiúörökös születésének kényszerét dolgozza fel az 1986-os A pótnő (Sibari), ezúttal a gyermekáldás reményében ágyassá tett, érzelmileg és fizikailag kihasználta, majd félredobott fiatal lány sorsán keresztül. Ezek a filmek komoly nemzetközi sikereket értek el. Gondolhatnánk, hogy az erotika hangsúlyos beemelése a filmes eszköztárba jelzi a konfuciánus etika háttérbe szorulását, valójában a rendezők éppen arra mutattak rá, hogy ezek a tendenciák még mindig élénken jelen vannak. Az első filmről írták: „Lee Doo-yong kemény melodrámat rendez, ahol a főhősre lesújtó tragédiák valójában sosem szűnnek meg, a kezdetektől az elkerülhetetlenül szomorú fináléig. Lee ezzel a taktikával meglehetősen éles vádat emel a nőkel való bánásmód ellen a 15. században, és különösen a férfiak uralta társadalom által előírt szabályok ellen. Ráadásul – és valószínűleg ez az oka annak, hogy a film annyi vitát váltott ki – vádjai mintha a film forgatásának idejére (a 80-as évekre) is kiterjednének, hangsúlyozva azt a tényt, hogy Korea továbbra is (és valójában még mindig) férfidominanciájú maradt.”⁶⁰

Az erotika használatával a filmkészítők többé-kevésbé sikert is arattak, hiszen, bár a régi sikerek nem tértek vissza, a nézőszám emelkedett.⁶¹

Míg az 1970-es években a televíziós történelmi filmek a Joseon dinasztia előtti időket célozták meg, amelyek elkészítésekor nem álltak rendelkezésre hivatalos krónikák, ez azonban azt is jelentette, hogy a kreativitás és a drámaiság nagyobb szerepet kapott, addig az 1980-as években a tévés történelmi sorozatok készítői a Joseon-kor felé fordultak. Eddigre hozzáférhetőbbekké váltak a történelmi feljegyzések, amelyek inspirációt nyújtottak, bár kötöttséget is. A korszak legjelentősebb alkotása az 1983-tól sugárzott Joseon 500 éve volt, ami bár nem elégedett meg a feljegyzések mozgóképes illusztrálásával, a figyelmet egyértelműen a valós történelemre irányítja a népszerűsítő

⁵⁷ Sz.n. 2007

⁵⁸ Csoma 2018, 249

⁵⁹ Lee é.n.

⁶⁰ Kotzathanasis 2018

⁶¹ Lee 2014

vagy fikciós történelem helyett. A nagyívű művet 8 évig sugározták, a több, mint 800 részt 11 sorozatra bontva. Azonban sem az erotika, sem az avatott történelem-kezelés nem hozott átütő nézettséget. Ennek egyik kiemelkedő oka volt, hogy mindkét szempont, mindkét filmkészítési alapállás a társadalomban domináns, férfi nézőknek kedvezett, míg a fogyasztók többsége már nő, avagy tizen-huszonéves fiatal volt. Új megközelítésre volt szükség a megnyerésükhöz.⁶²

Az 1990-es évek döntő jelensége a koreai tömegkultúra, így a filmgyártás szempontjából is. Az évtized elején történelmi mélyponton állt a koreai filmkészítés, köszönhetően az 1988-ban indult liberalizációs folyamatoknak, amelyeknek része volt a külföldi filmekre vonatkozó importkorlátozások feloldása, illetve engedély a hollywoodi cégek számára, hogy telephelyeket hozzanak létre Koreában. 1993-ra a koreai filmek a teljes látogatottságnak mintegy 16%-át tették ki csupán.⁶³ De már elkezdődtek a folyamatok, amelyek a 2000-es évek elejére megalapozták a hallyu jelenséget (koreai hullám=a koreai tömegkultúra hullámszerűen terjedő nemzetközi térnyerése), ami mára a globális tömegkultúra egyik meghatározó jelenségévé vált. 1992-ben új szereplők jelentek meg a gyártásban, a chaebol vállalatok, nagy tőkeerővel bíró, családi keretek között szerveződő konglomerátumok, amelyek mára világszinten meghatározó erővé váltak. A '90-es években kezdődő részvételük a finanszírozásban új lehetőségeket teremtett a minőségi tartalomgyártás szempontjából. Néhány nemzetközi (ázsiai piacon hódító) sikerfilm ráirányította a kormányzat figyelmét a tömegkulturális iparra, amely tendenciát az 1997-es, egész K-Ázsiában súlyos következményekkel járó gazdasági válság felerősítette, hiszen az új kormányzat stratégiai ágazattá tette, törvényi szabályozással és kedvező finanszírozási feltételek megteremtésével sikerpályára állította a filmgyártást is az egyéb szórakoztatóipari ágazatok mellett.⁶⁴ Témánk szempontjából meg kell említeni, hogy a nők megjelenése a munkaerőpiac magasabban jegyzett pozícióiban, meghatározó szerepkörökben is erre az évtizedre tehető, ahogy a közéletben is sikeresebben hallatták hangjukat. A modernizációval, a fogyasztói társadalom megjelenésével az időközben önálló keresővé váló nők „fontosabbá váltak fogyasztóként, mint... munkásként.”⁶⁵ A televíziós vállalatok is érzékelhették a női nézőszám megemelkedését, amely arra bírta őket, hogy a tartalmaikban a női szempontot, a női közönség igényeit hangsúlyozottabban vegyék figyelembe. „A piac bővülése jelentősebb tökélet hozott, ami lehetővé tette a nagy költségvetésű történelmi drámák gyártását. Ezenkívül a kaszkadőrmutatványok, a koreográfia, a művészet, a jelmezek, a smink, a zene és a kellékek terén elért fejlődés magas színvonalú játékfilmek gyártását eredményezte.”⁶⁶

A kortárs történetekben egyre nagyobb teret nyertek a globális piacot is megcélzó, szélesebb ízléskört megnyerni kívánó szórakoztató, divatos, csinos színészekkel hódító, könnyebben emészthető sztorik, amelyek képesek voltak megnyerni a szórakozásra fiatalabb és női korosztályt is. Ezekkel a hagyományos történelmi sageukok nem voltak képesek felvenni a versenyt. Az áttörést az 1999-es Heo Jun című sorozat jelentette, amely rekordnézettséget ért el. Az alkotóknak több szempontból is sikerült megújítania a műfajt. A legfeltűnőbb különbség az ábrázolt történelmi személyiségben rejlik. A főszereplő nemcsak, hogy nem egy nagymúltú dinasztia tiszteletreméltó uralkodója, de egyenesen egy érinthetetlen, a legalsó társadalmi rétegből származó nő és egy tisztviselő

⁶² Sz. n. 2007.

⁶³ Paquet 2007.

⁶⁴ Roll, 2021; Shim 2011; Shim 2008.

⁶⁵ Kim 2003.

⁶⁶ Lee 2014.

apa törvénytelen gyermeke, aki ily módon több szempontból is leküzdhetetlen hátránnyal indul az életnek. A 64 részes sorozat az ő útját járja végig, melynek során tiszteletreméltó orvossá válik. A hangsúly a történelemtől a karakterekre tevődött át, az emberi sorsokra összpontosult, ami azonosulási lehetőséget nyújtott a nézők számára. A zajos sikeren kívül vagy pontosan azért, a sugárzás új almfaj születését is jelentette: a fúziós saegukét.⁶⁷ Az ún. hiteles sageukkal szemben a fúziós sageuk teljesen fiktív, csupán azért tekintik sageuknak, mert történelmi háttérrel használ a történet elmeséléséhez. Ha az alkotók fel is használnak valós történelmi személyiséget, azt fiktív kontextusban teszik. Ebben a zsánerekben gyakran előfordulnak fantasy elemek is, mint időutazás, természetfeletti lények- vagy képességek stb. Mivel ez a két almfaj a besorolás két végletét jelenti (teljesen történelemtől szemben a magas arányban fikcióval), a későbbiekben megszületett a frakciós sageuk fogalma, amely a történelmi tényekre összpontosít, de tartalmaz fikciót is. Az alkotók még egy szempontból tudatosan hangsúlyoznak a fúziós és frakciós sageukkal kapcsolatban, éspedig, hogy teret enged a modern gondolkodásmód megjelenítésének, ellentétben a hiteles sageukkal, amely minden szegmensben ragaszkodik a történelem realisztikus ábrázolásához. Természetesen a filmek széles skálán mozognak, sok esetben képtelenség őket egyik vagy másik almfajhoz besorolni, így nem meglepő, ha a olykor átfedések mutatkoznak, nemcsak a művek besorolásában, de a fogalmak definiálásában is.⁶⁸ A fúziós és frakciós saegukokat gyakran vádolják történelemhamisítással vagy azzal, hogy a kevésbé művelt közönség számára hamis képet festenek az eseményekről. Emiatt az alkotóknak nagyon óvatosan kell eljárniuk, ha nem akarnak társadalmi vitát kiváltani műveikkel. A problémák ellenére a műfaj nagyon népszerű, úgy Koreában, mint a nemzetközi közönség körében és az utóbbi 25 évben igazi felvirágzást élt meg.

Az eltávolodás a „hiteles” történelemábrázolástól nem csupán a kisemberek, de a nők filmes megjelenítését is megkönnyítette. A Joseon-kor hivatalos történetírása, amelyből a hiteles sageuk merített, nem hagyott teret a nőknek a férfiközpontú világ megörökítése során. A karakterközpontú fikciós alzsánerek azonban megengedőbbek, így mód nyílt a közönségigény kielégítésére, a nők hangsúlyosabb jelenlétére a filmvásznon és a tévéképernyőn.

A női központba helyezését nagy mértékben segítette elő a 2003-as Damo című film, amely egy Joseon-korabeli női detektív történetét meséli el. A film, hasonlóan a Heo Jun-hoz, alacsony társadalmi állású, ráadásul női főhőssel rukkolt elő, akinek a társadalmi különbségek miatt esélye sem adódott rá, hogy beteljesüljön szerelme a szeretett férfival, munkatársként azonban a közelében maradhatott. A sorozat nem próbál idealizálni, a végkifejlet tragikus, egyben jól ábrázolja a neokonfucianus női sorsot, amely a nőt, ha eltér a normák által rámért női szereptől és hivatást vállal, óhatatlanul megfosztja nőiségének alapvető elemeitől, többé-kevésbé se nem nő, se nem férfi szerepbe kényszeríti. A Damo óriási siker volt, megnyitotta az utat az erős női főszereplők hosszú sora előtt.

Ugyanebben az évben készült egy másik korszakosnak tekintett televíziós sorozat, az Palota Ékköve. A történet egy valós történelmi alakról szól, akit valóban megemlítenek a Joseon korabeli források egy rövid mondatban, női orvosként, akit Jungjong király nagyon kedvelt. A valós történelmi figura, homályban maradó történeti háttérrel tökéletes alapanyagul szolgált Lee Byung-hoon rendezőnek (aki korábban a Joseon 500 évét

⁶⁷ Sz. n. 2007.

⁶⁸ Kim 2023; Lee 2014.

és a Heo Jun-t megalkotta), hogy erős női karaktert hozzon létre. „A dráma egy nő emberi győzelmet mutatja be, aki leküzdötte a hátrányokat és akadályokat, úttörő szerepet vállalt a neokonfuciánus társadalmi hierarchiával szemben, anélkül, hogy elvesztette volna női identitását.”⁶⁹

Ezek a történelmi filmek egy tekintetben nagyon hasonlítanak: igyekeznek megtartani a történelmi hitelességet. Természetesen nem abban az értelemben, mint a hiteles sageuk-ok, de az alkotóknak oda kell figyelnie, hogy az akár fantasy elemekkel teletűzdelt filmek történelmi beágyazottsága hiteles legyen. A közönség ugyanis nagyon kritikus. 2021 márciusában például két rész után a gyártó cég levette a műsorról a Joseon Exorcist című, nagy költségvetéssel készült történelmi fantasy-horror, miután a közönség felháborodott a kínai stílusú díszletelemek, illetve ételek használata miatt, amely a nézők szerint: „a koreai történelem torzítása.”⁷⁰ Bármennyi is a fikciós elem, nem jöhet szóba a valós történelem meghamisítása. A Faith című sorozatban például, amely egy 21. sz.-i orvosnő időutazásáról szól a késő Koryo-korban, a főhősnő sürgősségi beavatkozással megmenti egy gyermek életét, annak ellenére, hogy történelmi tanulmányaiból biztosan tudja, hogy a későbbiekben ő lesz a kedvese gyilkosa. És nem jelenthetnek kivételt az etikai elvek sem, akkor sem, ha ezek nem egyeznek mai felfogásunkkal. A 2016-ban a roppant nagy költségvetéssel készült, és a koreai televíziózás egyik legnagyobb sikereként számon tartott Moon Lovers – The Scarlet Heart of Ryeo (a nemzetközi közönség ezen a címen ismeri) 20 részes sorozatban például szépen kirajzolódik a főszereplőnő – ezúttal ismét egy 21. sz.-ból Koryo-ba időutazást tévő ifjú hölgy – dilemma, amely abból táplálkozik, hogy saját normarendszere és abból építkező identitása nem összeegyeztethető szerelmének (a királynak), illetve annak környezetének etikai felfogásával. Az ellentmondás végül odáig fajul, hogy a lány lemond a boldogságáról saját integritása érdekében. A Live Up to Your Name című sorozatban – ezúttal fordított módon a férfi főszereplő, egy tradicionális koreai orvos utazik a 21. sz.-ba – a közösségért való önfeláldozás értéke jelenik meg, amikor a korunkban boldogan, szerelmével élő orvos kötelességtudatból hajtva visszatér az Imjin háború korába, hogy segítsen népén, háttérbe szorítva személyes érzelmeit. Mindebben pedig 21. sz.-i kedvese támogatja, és türelmesen várja, hogy dolga végeztével visszatérjen hozzá.

Paradox módon ezek a filmek, noha erős, individuális női karaktereket ábrázolnak, inkább erősítik, mint gyengítik a hagyományos neokonfucianista eszményeket. A Moon Lovers például, ahol az erős akarátú, de gyenge nő a férfi védelmére szorul, visszalépést jelent a nők általános társadalmi megítélésében, hiszen a Hamupipőke sztereotípiát erősíti. A „Hamupipőke történetek” 1994 óta számítanak a sorozatok kedvelt elemeinek. Oka talán a társadalmi mobilitás merevsége, amely szűk utat enged a felemelkedéshez, ennek másik olvasata szerint a pénz, hatalom iránti vonzalom az oka.⁷¹ Nem kétséges azonban, hogy a nő többségű közönség is erősíti, amely a patriarchális hagyománnyal egybehangzóan nyitott a sztereotípiára, ami a nők vágyát jeleníti meg a biztonságot nyújtó férfi felé. A Moon Lovers esetében a fantázia, hogy a hatalmas, erős férfi (fizikai megjelenésén túl, amivel valóban a törekény női főszereplő főleg magasodik), egy herceg, majd király a megmentő, lehetővé teszi a nézőknek, hogy teljes mértékben azonosulni tudjanak a nők istápolásának romantikus gondolatával.⁷² A rokonszenves szereplők, a

⁶⁹ Chung 2011

⁷⁰ Cha 2021

⁷¹ Lee és Ha 2014, Jun 2013

⁷² Hassam et al. 2019.

megnyerő történetek által közvetített eszmények akkor is hódítanak, ha mai elvárásaikkal, társadalmi körülményeinkkel nem összeegyeztethetőek. A koreai nők helyzete (is) sokat változott a 20–21. században, különösen a modernizáció, majd a globalizáció következtében, a társadalmi felfogás lassan, de megállíthatatlanul követte ezeket a változásokat. A tömegkultúra azonban nem feltétlenül hiteles lenyomata ezeknek a változásoknak, és noha nagy tömegekre hat, nem feladata és nem is várható el tőle, hogy társadalmi harcot végezzen. A tömegfogyasztó konzervatív, számára nonkonformak a forradalmi eszmék, a tömegkultúra pedig a nézői ízlés kiszolgálója. A forradalmi gondolat nem ettől a közegtől várható, hiszen reagál a változásra, de reagál a változást nem igénylő tömegízlésre is. Ami talán sajnálatos, hiszen a kultúrának éppen ez a szegmense éri el a legtöbb fogyasztót.

Összegzés

A fentiekben megpróbáltam plasztikusan bemutatni, milyen módon jön létre támogató kulturális és politikai környezetben egy olyan normarendszer, amely képes a társadalmi működéseket évszázadokra meghatározni, és még, amikor a támogató környezet megszűnik is, habitusképző hatása miatt, szívósan tartja magát, és változása rendkívül lassú és részleges. A kérdéses normarendszer ezúttal egy dominánsan patriarchális társadalmat hozott létre, amely alárendelt helyzetbe kényszerítette a nőket, de természetesen a férfiak sem vonhatták ki magukat a hatása alól. A maszkulin hatalom nem jelenti azt, hogy a férfi azt teszi, amit akar. „...a férfiak is foglyai, sőt öntudatlan áldozatai az uralkodó reprezentációnak, még akkor is, hogy ha az oly tökéletesen megfelel az érdekeiknek... az egész csoport gondolatai és cselekedetei, a mitikus-rituális rendszer – amikor sikerül megalapoznia magát a társadalmi struktúrák objektivitásában és az észleléseket megszervező mentális struktúrák szubjektivitásában – valójában önmegvalósító reprezentációként működik, és sem önmagában, sem önmagán kívül nem talál semmit, ami megcáfolná vagy meghazudtolná.”⁷³ A rendszer működésének szempontjából elnyomó és elnyomott szerepe azonos: miután szocializációja révén a rendszer ösztönös támogatójává vált, fenn kell tartania azt. Ennek módja, hogy híven játssza a szerepet, amelyet a rendszer ráoszt.

A rendszer változhat, és változik is – amint láttuk –, de mivel követése habituális szintű, nagyon lassan. Lassabban, mint az őt létrehozó és működtető politikai-társadalmi környezet. A kulturális alkotások természetesen reflektálnak a rendszerre, és annak változásaira is, de a létrehozói maguk is a rendszer ösztönös követői, ahogy a fogyasztói is. A szellemi termékek és a felénk támasztott elvárások, így nem szolgálják azt a célt, hogy megváltoztassák a rendszert, hacsak ez a szándék nem tudatos a létrehozó, de még a fogyasztók részéről is. A szórakoztatásra épülő, erősen profitorientált tömegkultúra nem ideális terepe a radikális változtatásoknak. A közönség szórakozni akar, nem pedig társadalmi problémákkal szembesülni, az alkotó közönséget akar, így ki van szolgáltatva a közönség felől megfogalmazódó elvárásoknak. Az elvárások része a lassú változások közönség által már elfogadott részének megjelenítése is, ahogy azonban a régi értékekhez való tudattalan ragaszkodás is.

Láthattuk, hogy Koreában hogyan jött létre a nőket kényszerpályára szorító rendszer, hogyan szolgálta évszázadokig a politikai és társadalmi akaratot, aztán a politikai-

⁷³ Bourdieu 1994.

társadalmi környezetben lejátszódó változások hogyan kényszerítették lassú erodálásra. A tükröződési elmélet hívei optimistán arra az állapotra helyezkedtek, hogy minden – a számukra – pozitív irányba befolyásolható a kulturális folyamatok, mint filmkészítés megfelelő irányba terelésével. Az ezzel kapcsolatos kritikák korán megszülettek, és jelen tanulmány sem tudja cáfolni őket. A neokonfucianus normák, ha elhomályosuló formában is, ma is élnek Koreában. A koreaiak büszkén éltetik, mint nemzeti – és személyes – identitásuk alapjait kikövező értéket. Ha egyes jelenségeivel nem is értenek egyet, az általános értékrend még tartja magát. A filmekben is. A történelmi filmek vizsgálata a kérdés körbejárására remek lehetőség arra, hogy megfigyeljük nem csak a normák továbbélését, hanem a normák születésének körülményeit ábrázoló történetekben tegyük azt. A nők ábrázolása jelentősen változott ezekben a filmekben, a nők helyzetét befolyásoló értékrend ábrázolása sokkal kevésbé. Ezek a folyamatok azonban hatással vannak egymásra, a változás megindult, de lassú, a tömegkultúra segítheti – ahogy teszi is –, de a döntő fordulatok nem itt fognak megtörténni.

Felhasznált irodalom

- Bíró Emese 2008. *A nők megjelenítése a Legjobb film Oscar-díját 1970–2005 között elnyert filmekben* (PhD értekezés) Budapest: Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Program, https://phd.lib.uni-corvinus.hu/373/1/biro_emese.pdf [2024.04.21.].
- Birtalan Ágnes 2013. A buddhizmus mint államvallás története és stratégiái Koreában: Hoguk Pulgyo (護國佛教). In Szilágyi Zsolt – Hidas Gergely (szerk.): *Buddhizmus*. Budapest: Magyar Vallástudományi Társaság – L'Harmattan 189–208.
- Bourdieu, Pierre 1994. „Férfiuralom.” In Hadas Miklós (szerk.): *Férfiuralom. Írások nőkről, férfiakról, feminizmusról*. Budapest: Replika Kör, 7–55.
- Cha, E. 2021. SBS Permanently Cancels “Joseon Exorcist” After 2 Episodes Due To Historical Distortion Controversy <https://www.soompi.com/aticle/1461217wpp/sbs-permanently-cancels-joseon-exorcist-after-2-episodes-due-to-historical-distortion-controversy> [2024.06.20.].
- Cho, Sunmin – Hong, Jongwook – Thompson, Rebecca 2004. Theological Analysis of Hoju-Je. https://people.bu.edu/wwildman/courses/theo1/projects/2004_cho_hong_thompson/cho_hong_thompson.htm [2024.07.02].
- Chung, Ah-Young 2011. K-Drama. A New TV-genre with Global Appeal Seoul: Korean Culture and Information Service. <https://www.scribd.com/document/76289099/K-Drama-A-New-TV-Genre-with-Global-Appeal> [2024.06.12.].
- Chung, Hyun Back – Kim, Sun-joo – Kwon, Soon-hyung – Chung, Hae-eun – Shin, Youngsook – Lee, Im Ha 2021. *A history of Korean women*. Republic of Korea: The Academy of Korean Studies.
- Csoma Mózes 2018. *Korea története*. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- Dawit, Seble and Busia, Abena 1995. Thinking about 'Culture': Some Programme Pointers. *Gender and Development* Vol. 3, No. 1, [Culture] 7–12. DOI [10.1080/741921760](https://doi.org/10.1080/741921760).
- Deuchler, Martina 1992. *The Confucian Transformation of Korea*. Cambridge (Massachusetts) – London: Council on East Asian Studies, Harvard University.
- Han Hee-sook 2004: Women's Life during the Chosŏn Dynasty. *International Journal of Korean History*, Vol. 6. 113–162.

- Hassim, Nurzihan – Jayasainan, Sheila Yvonne – Khalid, Nur Leila 2019. Exploring viewer experiences with sageuk K-dramas from a parasocial relations perspective. *SEARCH Journal of Media and Communication Research* 11 (1) 77–94. https://expert.taylors.edu.my/file/remis/publication/100975_6486_1.pdf [2024. 06.20.].
- Hur, Song-woo 2011. Mapping South Korean Women's Movements During and After Democratization: Shifting Identities. In Broadbent, Jeffrey and Brockman, Vicky (szerk.): *East Asian Social Movements*. New York: Springer, 181–203. DOI 10.1007/978-0-387-09626-1_9.
- Hübel Szilvia 2007. A másik és a másság a feminista diskurzusban. *Korunk* 18. évf. 3. sz. 19–26.
- Jun, Robin 2013. Scenes That We See Over and Over Again in Korean Dramas. <https://www.soompi.com/article/546551wpp/scenes-that-we-see-over-and-over-again-in-korean-dramas> [2024.06.23.].
- Kim Taeyon 2003. Neo-Confucian Body Techniques: Women's Bodies in Korea's Consumer Society. *Body and Society Journal*, Vol. 9 (2). 97–113 <https://www.studocu.com/en-gb/document/the-london-school-of-economics-and-political-science/the-anthropology-of-kinship-sex-and-gender/neo-confucian-body-techniques-womens-bodies-in-koreas-consumer-society/55647404> [2024.05.12.]. DOI 10.1177/1357034X030092005.
- Kim, M. Jisoo 2019a. Neo-Confucianism, Women, and the Law in Chosŏn Korea In Ro-Young-chan (szerk.): *Dao Companion to Korean Confucian Philosophy* Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong, 383–396. <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-12153617-53d63a35c1.pdf> [2024.05.02.]. DOI 10.1007/978-90-481-2933-1_17.
- Kim, Seon-young 2023. 'K 사극'의 퓨전화 경향과 현주소(Fúziós trend és a „K történelmi drámák” jelenlegi státusza) <https://www.khan.co.kr/opinion/column/article/202304210300045> [2024.07.02].
- Kim, Soo 2019b. *Élj úgy, mint egy koreai*. Budapest: Sclar.
- Koh, Eunkang 2008. Gender Issues and Confucian Scriptures: Is Confucianism Incompatible with Gender Equality in South Korea? *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* Vol. 71, No. 2. 345–362. <https://www.jstor.org/stable/40378774> [2024.06.13.]. DOI 10.1017/S0041977X08000578.
- Kotzathanasis, Panos 2018. "Spinning the Tales of Cruelty Towards Women" with Full Movie. <https://www.hancinema.net/guest-film-review-spinning-the-tales-of-cruelty-towards-women-with-full-movie-119752.html> [2024.07.20.].
- Lee 1996. *Women's Movements in Korea – Past and Present*. Seoul: Jeongwoosa.
- Lee, Da-Gyeong – Ha, Hyeon Kyung 2014. „Cinderella” programs enchants TV audiences. *Korea Joong Ang Daily*. <https://koreajoongangdaily.joins.com/2014/01/24/etc/Cinderella-programs-enthrall-TV-audiences/2984060.html> [2024.06.23.].
- Lee, Woonho (é.n.). 삼강행실도 (Samgangaengsildo) In *A koreai kultúra enciklopédiája*, <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0026452> [2024. 07. 08.].
- Lee, Yong-Cheol 2014. The Secret of Period Drama. http://koreanfilm.or.kr/webzine/sub/feature.jsp?mode=A_VIEW&wbSeq=135 [2024. 07. 08.].
- Lee, Youngsu (é.n.). 씨내리 (Sinnae-ri) <https://ncms.nculture.org/ceremonial/story/1611> [2024.06.12.].

- Novicoff, Marc (é.n.). Women and Neo-Confucianism <https://journeys.dartmouth.edu/marcanovicoff22/women-and-neo-confucianism/> [2025.06.18.].
- Paludan, Ann 2009. *A kínai császárok krónikája*. Budapest: Móra.
- Paquet, Darcy 2007. A Short History of Korean Film. <https://www.koreanfilm.org/history.html> [2024. 07.16.].
- Park Matthews, Nan-Yeong 2005. *Development, culture and gender in Korea: A sociological study of female office employees in chaebol*. (PhD thesis) London: School of Economics and Political Science.
- Roll, Martin 2021. Korean Wave (Hallyu) – The Rise of Korea’s Cultural Economy & Pop Culture <https://martinroll.com/resources/articles/asia/korean-wave-hallyu-the-rise-of-koreas-cultural-economy-pop-culture/> (2024.07.20)
- Shaughnessy, Edward L. 2011. *Kína*. Budapest: Saxum
- Shim, Doobo 2008. The Growth of Korean Industries and the Korean Wave In: Beng Huat Chua, Koichi Iwabuchi (szerk.): *East Asian Pop Culture: Analysing the Korean Wave*. Honkong: Honkong University Press. 15–32. https://www.researchgate.net/publication/287779167_The_Growth_of_Korean_Cultural_Industries_and_the_Korean_Wave [2024.07.02.]. DOI 10.5790/hongkong/9789622098923.003.0002.
- Shim, Doobo 2011. *Waxing the Korean Wave*. Asia Research Institute Working Paper Series No. 158. <https://ari.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2011/06/201106-WSP-158.pdf> [2024.06.13.].
- Shin, Hyong Sik 2005. *A Brief History of Korea*. Seoul, Korea: Ewha Womans University Press.
- Smith, Sharon 1999. The Image of Women in Film: Some Suggestions for Further Research. In Thornham, Sue (szerk.): *Feminist Film Theory: a Reader*. New York University Press, New York, 14–19. DOI 10.1515/9781474473224-003.
- Sz. n. (é. n.). 오륜행실도(Oryunhaengsildo) In *A koreai kultúra enciklopédiája*. https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0038213#cm_reference [2024.07.08.].
- Sz. n. 2007. Sageuk, Korea's 80 Year Long Love for History. <https://www.yesasia.com/us/yumcha/sageuk-koreas-80-year-long-love-for-history/0-0-0-arid.125-en/feature-red-article.html> [2024.07.16.].
- Vasziljev, L. Sz. 1977. *Kultuszok, vallások és hagyományok Kínában*. Budapest: Gondolat.
- Yoo, Mi-rim 2006. King Sejong’s Leadership and the Politics of Inventing the Korean Alphabet The Review of Korean Studies Vol. 9. Number 3. 7-38. <https://accesson.kr/rks/assets/pdf/7571/journal-9-3-7.pdf> [2024.06.19.].
- Yu, Gina (é.n.). Images of Women in Korean Movies. <https://www.koreanfilm.or.kr/eng/publications/history.jsp> [2024.07.02.].
- Zhang, Chuanxi (szerk.) 2019. *A kínai civilizáció története*. III. kötet, Budapest: Basili-con.